Perustuslakivaliokunnalle IOK/10/2023 24.01.2023

HE 274/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi saamelaiskäräjistä annetun lain ja rikoslain 40 luvun 11 §:n muuttamisesta

Ihmisoikeuskeskuksen asiantuntijalausunto, Perustuslakivaliokunnan kuuleminen 26.1.2023

Tiivistelmä

Ihmisoikeuskeskus kiittää mahdollisuudesta lausua saamelaiskäräjälain uudistusta käsittelevästä hallituksen esityksestä. Tässä lausunnossa on kootusti muutamia teemoja. Samoja teemoja käsittelee laajemmin liitteenä oleva tuore Ihmisoikeuskeskuksen julkaisu ”Saamelaiskäräjälain uudistus – taustatietoa ja vastauksia keskeisiin kysymyksiin” (Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 3/2022).

Tärkeimmät muutokset useiden teknisluonteisten uudistusten lisäksi esityksessä voidaan tiivistää seuraavasti:

- Saamelaisten **itsemääräämisoikeuden** ja **ryhmäidentifikaation vahvistaminen** uudistamalla vaaliluetteloon merkitsemisen objektiivisia edellytyksiä yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa laaditulla tavalla ja laajentamalla vaalilautakunnan kokoonpanoa.

- Saamelaiskäräjien **vaaliluettelon kokonaan uudelleen kokoaminen** uusituin kriteerein laajentamalla henkilön kieliperustetta neljänteen sukupolveen ja poistamalla YK:n eri toimielinten toistuvasti tuomitsema ns. lappalaispykälä. Uusi pykälä ei määrittele saamelaisuutta tai oikeutta harjoittaa saamelaiskulttuuria vaan ainoastaan sen, kenellä on oikeus äänestää ja asettua ehdolle saamelaiskäräjävaaleissa.

- Vaaliluetteloon merkitsemisen **muutoksenhakuprosessin parantaminen** perustamalla itsenäinen ja riippumaton, tuomarinvastuulla toimiva, valtioneuvoston 6 vuodeksi kerrallaan asettama muutoksenhakulautakunta. Toisena asteena toimii, valitusluvan myönnettyään, korkein hallinto-oikeus. Valituslupa myönnetään tapauksissa, joissa esitettäisiin perusteltu väite päätöksen perustumisesta ilmeiseen lainvastaisuuteen tai syrjintään, joka tarkoittaa yhdenvertaisuuden vaatimuksen loukkaamista.

Ihmisoikeuskeskus
00102 Eduskunta, Helsinki
PUH 09 4321 (vaihde)
info@ihmisoikeuskeskus.fi
www.ihmisoikeuskeskus.fi

Människorättscentret
00102 Riksdagen, Helsingfors
TFN 09 4321 (växel)
info@manniskorattscentret.fi
www.manniskorattscentret.fi

Finnish Human Rights Centre
FI-00102 Eduskunta, Helsinki Finland
TEL +358 9 4321 (switchboard)
info@humanrightscentre.fi
www.humanrightscentre.fi

- Viranomaisia jo nykyisin velvoittavan **neuvotteluvelvoitteen laajentaminen yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoitteeksi** saamelaisia koskevissa asioissa. Viranomaisia velvoitettaisiin uudistetussa prosessissa neuvottelemaan saamelaiskäräjien kanssa pyrkimyksenä saavuttaa yksimielisyys tai saada saamelaiskäräjien suostumus ennen päätöksentekoa. Tällä viitataan kansainvälisessä oikeudessa kehittyneisiin vaatimuksiin neuvottelujen vilpittömyydestä ja oikea-aikaisuudesta sekä asian kannalta riittävästä, yhteisestä tietopohjasta (niin sanottu Free, Prior and Informed Consent, FPIC –periaate). **Tämä ei kuitenkaan tarkoita veto-oikeutta.** Lisäksi viranomaisille tulisi yleinen saamen kielien ja kulttuurin **edistämisvelvoite.**

Ihmisoikeuskeskus käsittelee lausunnossaan seuraavia teemoja:

- Kansainvälinen oikeus, sen sitovuus kansallisesti
- Alkuperäiskansaoikeus - Suomen saamat kv. ratkaisut ja suositukset
- Perustuslaki ja saamelaiskäräjälaki
- uudistuksen välttämättömyys ja keskeiset ongelmakohdat lyhyesti
    - vaaliluettelo ja sen muodostaminen – kuka voidaan merkitä – 3§
    - muutoksenhakuprosessi - itsemääräämisoikeus
    - yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite (FPIC) – 9 §

Kansainvälinen oikeus ja sen sitovuus

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ovat niiden kansallisen voimaansaattamisen jälkeen kansallisesti oikeudellisesti sitovaa laintasoista oikeutta. Sitä tulee noudattaa.

Hyväksymällä kansainväliset sopimukset, valtiot hyväksyvät sopimusvalvontaelinten oikeuden tulkita sopimusta, tarkastella sopimusten kansallista täytäntöönpanoa ja antaa siitä suosituksia harkintansa mukaan. Hyväksymällä yksilövalitusoikeuden mahdollistavia pöytäkirjoja, valtiot antavat sopimusvalvontaelimille oikeuden tutkia mahdollisia sopimusloukkauksia valitusten perusteella ja sitoutuvat noudattamaan valvontaelinten ratkaisuja.

Suomi on sitoutunut yhtä poikkeusta lukuun ottamatta (vierastyöläiset) kaikkiin YK:n ihmisoikeussopimuksiin ja niihin liittyviin valitusmekanismeihin täysimääräisesti. Vaikka tiukan juridisesti velvoittavaksi kansainvälisessä oikeudessa katsotaan vain Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut, on sitoumuksella noudattaa mm. YK:n komiteoiden valitusratkaisuja kuitenkin oikeudellista merkitystä. Ratkaisujen täysin huomioimatta jättäminen kansallisesti on vähintään kyseenalaista, erityisesti kun kansainvälisellä tasolla tuetaan vahvasti sopimusjärjestelmää ja siihen liittyviä mekanismeja. Oikeusvaltiossa tulee voida luottaa siihen, että tehtyjä sopimuksia noudatetaan ja niiden luomia oikeuksia ja niiden kehittyvää tulkintaa kunnioitetaan. Muuten sopimusten ratifiointi ja koko sopimusvalvontajärjestelmä on merkityksetön.

Alkuperäiskansaoikeus ja kansainväliset suositukset ja ratkaisut

Alkuperäiskansa eroaa vähemmistöstä mm. siten, että se nauttii kollektiivisia oikeuksia kansana ja sillä on itsemääräämisoikeus, johon liittyy ryhmäidentifikaatio, kansan oikeus määritellä kuka kuuluu siihen sekä oikeus kehittää vapaasti taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä olojaan.

Kansainvälinen oikeus ei sitovasti määrittele alkuperäiskansaa. Alkuperäiskansat vastustavat valtioiden hyväksymää virallista määritelmää vedoten itsemääräämisoikeuteensa. He katsovat, että heillä ja heitä edustavilla instituutioilla (esim. saamelaiskäräjät) on yksinomainen oikeus määritellä itsensä alkuperäiskansana sekä määrätä siitä, keitä tähän ryhmään kuuluu. Ryhmään kuulumiseen sisältyy niin ryhmän kuin yksilön itseidentifikaatio sekä ryhmän hyväksyntä.

Alkuperäiskansaoikeudet perustuvat mm. YK:n KP-sopimuksen 1 ja 27 artikloihin sekä YK:n alkuperäiskansajulistukseen. YK:n ihmisoikeussopimuksissa määritellään ja niiden perusteella tulkitaan alkuperäiskansan kollektiivisia oikeuksia. Alkuperäiskansaoikeus onkin kehittynyt voimakkaasti YK:n alkuperäiskansajulistuksen hyväksymisen jälkeen. Alkuperäiskansaoikeudessa korostetaan yhä enenevässä määrin ryhmäidentifikaatiota, ryhmän oikeutta hyväksyä jäsenensä ja kollektiivisia oikeuksia.

YK:n **ihmisoikeuskomitea**, **rotusyrjinnän vastainen komitea** ja **ihmisoikeusneuvosto** (UPR-prosessissa) ovat antaneet Suomelle suosituksia saamelaiskäräjälain ja erityisesti sen vaaliluetteloa koskevan sääntelyn uudistamisesta alkuperäiskansan itsemääräämisoikeutta paremmin toteuttavaksi. Liitteenä on kooste kansainvälisistä suosituksista.

Ihmisoikeuskomitea nosti asian esiin uusimmissa Suomen määräaikaisraportin johdosta antamissaan johtopäätöksissä 1.4.2021. Komitea esitti huolensa siitä, ettei saamelaiskäräjälakia ole uudistettu niin, että se takaisi saamelaisten itsemääräämisoikeuden, ja suositteli kiirehtimään erityisesti uudistuksia 3 §:n ja 9 §:n osalta (oikeus tulla merkityksi saamelaiskäräjien vaaliluetteloon sekä yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite). Suomen tulee raportoida komitealle näiden suositusten täytäntöönpanosta jo maaliskuussa 2023 nopeutetussa tarkastelussa.

Myös YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien asiantuntijakomitea **EMRIP** (Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples) on suositellut uudistamista ja osallistunut useilla lausunnoilla ko. pykälien muotoiluun hallituksen pyynnöstä hallituksen esityksen valmistelun aikana.

Suositusten lisäksi YK:n komiteat ovat antaneet saamelaiskäräjälain 3 §:n sisältöön liittyviä ihmisoikeusrikkomuksen toteavia yksilövalitusratkaisuja vuosina 2018–2022 yhteensä kolme kappaletta. [1][2]

[1] https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/uutiset/cerd-suomi-on-loukannut-saamelaiste/
[2] https://valtioneuvosto.fi/-/yk-n-ihmisoikeuskomitealta-kaksi-ratkaisua-saamelaiskarajien-vaaliluetteloon-hyvaksymista-koskevassa-asiassa

YK:n lisäksi saamelaisia ja saamen kieltä ja kulttuuria käsitteleviä suosituksia ovat antaneet Euroopan neuvoston vähemmistöpuiteyleissopimuksen ja vähemmistökieliperuskirjan täytäntöönpanoa valvovat toimielimet sekä Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI). Näissä yhteyksissä käsitellään saamen kieltä ja kulttuuria vähemmistöoikeuden kautta. Alkuperäiskansaan kuulumiseen ja mm. saamelaiskäräjien muodostamiseen kuitenkin liittyy vahvasti kollektiiviset oikeudet ja ryhmäidentifikaatio. Euroopan neuvostolla ei ole omaa alkuperäiskansamääritelmää ja työssä hyödynnetäänkin YK:n määritelmiä ja tulkintoja soveltuvin osin.

Perustuslaki ja saamelaiskäräjälaki

Suomen perustuslain 22 § velvoittaa julkisen vallan turvaamaan perus- ja ihmisoikeudet. Perustuslain 17.3 § määrittelee saamelaiset alkuperäiskansaksi ja antaa saamelaisille (romanien ohella) oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Tämä oikeus on kollektiivinen perusoikeus, joka ensisijaisesti turvaa saamelaisten oikeudet alkuperäiskansana eli ryhmänä.

Perustuslain 121.4 §:n turvaa saamelaisten kieltä ja kulttuuri koskevan itsehallinnon ja määrittelee, että sitä toteuttaa virallisena elimenä saamelaiskäräjät. Kieli onkin yksi tärkeimpiä saamelaisuuden ilmenemiä ja saamelaiskulttuuri vahvasti rakentuu saamen kielien päälle.

Saamelaiskäräjistä säädettiin lailla vuonna 1995 (voimaan 1996). Saamelaiskäräjälain 1 §:n mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on saamelaisten kotiseutualueella omaa kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto. Tähän itsehallintoon kuuluvia tehtäviä varten saamelaiset valitsevat vaaleilla keskuudestaan Saamelaiskäräjät. Saamelaiskäräjät määrittelee mm. saamelaisten kielen ja kulttuurin ylläpitämisen ja kehittämisen tavat, antaa lausuntoja, tekee esityksiä ja hallinnoi työhön osoitettuja budjettivaroja. Saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia kansallisesti ja kansainvälisesti.

Saamelaiskäräjälain muutostarve on ollut jo pitkään ilmeinen. Nykyisellään laki ei toteuta saamelaisten oikeuksia perustuslain, kansainvälisen oikeuden eikä kehittyvän alkuperäiskansaoikeuden mukaisesti. Lakia on yritetty uudistaa ennen nykyistä vaalikautta jo kahdesti, siinä onnistumatta. Nykytilassa laki rikkoo saamelaisten ihmisoikeuksia.

Itsemääräämisoikeus, ryhmäidentifikaatio ja itseidentifikaatio

Alkuperäiskansaoikeuden peruslähtökohtia ovat alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeus sekä alkuperäiskansaa edustavan tahon (tässä Saamelaiskäräjät) oikeus päättää jäsenistään ryhmäidentifikaation kautta. Yksilön itseidentifikaatio on myös tärkeä, ketään ei voida vasten omaa tahtoaan määritellä alkuperäiskansa jäseneksi. Tämä ei kuitenkaan ole ryhmään kuulumiseen riittävää. Ryhmän on myös tunnustettava henkilö jäsenekseen, siihen ei voi omin toimin liittyä.

Kehittyvässä kansainvälisessä alkuperäiskansaoikeudessa ryhmäidentifikaation merkitys on kasvanut mm. YK:n alkuperäiskansajulistuksen hyväksymisen jälkeen.

esimerkiksi YK:n jäsenvaltioita juridisesti sitovan rotusyrjinnän vastaisen sopimuksen täytäntöönpanoa valvova CERD-komitea on muuttanut sopimuksen tulkintaa alkuperäiskansojen osalta enenevässä määrin ryhmäidentifikaatiota painottavaksi. Tämä on selvää mm. kolmessa tuoreimmassa Suomelle annetussa ratkaisussa

Vaaliluettelo ja 3 §:n määritelmä

Saamelaiskäräjälain nykyisen 3 §:n sanamuodon vaikea tulkittavuus, epäselvä oikeuskäytäntö ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanoa valvovissa toimielimissä annetut suositukset ja ratkaisut edellyttävät muutoksia vaaliluettelon muodostamiseen. Määritelmään liittyvä epävarmuus on ongelmallinen kollektiivisten alkuperäiskansaoikeuksien toteutumisen ja yksilöiden oikeusturvan kannalta. Epäselvä tilanne kuormittaa sekä saamelaiskäräjiä että oikeuslaitosta. Tilanne on myös kansainvälisen oikeuden vastainen.

Lakiehdotuksen 3 §:n **määritelmä** henkilöistä, joilla on oikeus tulla merkityiksi vaaliluetteloon, on saamelaiskäräjien hyväksymä ja vastaa kansainvälisen oikeuden ja Pohjoismaisen saamelaissopimuksen mukaista linjaa. Sillä määritellään äänioikeus saamelaiskäräjien vaaleissa ja kuka voi asettua ehdolle kyseisissä vaaleissa. Sillä ei määritellä sitä, kuka on saamelainen. Määritelmän perustana on saamelaisen kielen ja kulttuurin edistäminen ja ylläpito ryhmäidentifikaation avulla.

Määritelmä on yhtenevä muissa pohjoismaissa sekä pohjoismaisessa saamelaissopimuksessa käytettävien vaaliluettelokriteereiden kanssa. Uudistettu määritelmä noudattaa EMRIP-delegaation kevään 2018 vierailuraportista, vuonna 2017 Suomen saamista CERD-suosituksista sekä vuonna 2021 YK:N KP-komitean ja TSS-komitean antamista suosituksista sekä muista kansainvälisoikeudellisesti sitovista ja suosituksen luonteisista asiakirjoista ilmenevää saamelaisten itsemääräämisoikeuden periaatetta aiempaa paremmin.

Muutoksenhaku vaalilautakunnan päätöksestä

Uudistetussa laissa perustettaisiin vaalilautakunnan päätöksen muutoksenhakua varten kokonaan uusi, itsenäinen ja riippumaton saamelaiskäräjien vaaliluetteloasioiden muutoksenhakulautakunta ensimmäiseksi muutoksenhakuasteeksi. Tämä on selkeä parannus nykyiseen muutoksenhakumenettelyyn.

Muutoksenhakulautakunta vastaisi huoliin yksilön oikeusturvasta. Menettely ja asioiden käsittely muutoksenhakulautakunnassa vastaisi perustuslain 21 §:ssä oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asetettuja edellytyksiä. Muutoksenhakulautakunnan puheenjohtaja ja jäsenet toimisivat tuomarin vastuulla. Valtioneuvosto asettaisi lautakunnan saamelaiskäräjien ehdotuksesta ja kausi kestäisi kuusi vuotta.

Muutoksenhakulautakunnan päätöksistä haetaan muutosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta, jos tämä myöntää valitusluvan. Korkein hallinto-oikeus voisi myöntää valitusluvan ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joissa valituslupahakemuksen kohteena olevan päätöksen osalta esitettäisiin perusteltu väite päätöksen perustumisesta ilmeiseen lainvastaisuuteen tai syrjintään, joka tarkoittaa yhdenvertaisuuden vaatimuksen loukkaamista. Näin itse vaaliluettelon sisältöasian

käsittely viimekädessä olisi alkuperäiskansan omissa käsissä, kuten kuuluukin olla.

FPIC – vapaa ennakkotietoon perustuva suostumus

Nykyisen saamelaiskäräjälain 9 §:n mukainen neuvotteluvelvoite on ollut olemassa pitkään eri tasoisena. Vuonna 1991 valtiopäiväjärjestykseen lisättiin 52 a §, jolla eduskunnan valiokunnat velvoitetiin kuulemaan saamelaisia heitä erityisesti koskevia asioita käsiteltäessä. Kuulemisvelvoite sisältyy myös moniin erityislakeihin eri muodoissa koskien eri viranomaisia. Nyt velvoitetta on edelleen tarkoitus laajentaa ja syventää muuttamalla nykyisen lain neuvotteluvelvoite yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoitteeksi.

Vuonna 2017 oikeusministeriö laati yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa muistion saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisesta neuvotteluvelvoitteesta. Liian usein pelkkä lausunnonantomahdollisuus on virheellisesti katsottu viranomaisissa neuvotteluvelvollisuuden täyttämiseksi. Aito vuoropuhelu ei tällöin toteudu. Tätä onkin tarkoitus korjata nyt ehdotetuilla säädöksillä.

YK:n rotusyrjinnän vastainen CERD-komitea on vuonna 2017 kehottanut Suomea hankkimaan saamelaisten vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen ennen kuin se hyväksyy hankkeita, jotka vaikuttavat saamelaisten perinteisten maa-alueiden ja luonnonvarojen käyttöön ja kehittämiseen.

Vuonna 2021 YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimusta valvova TSS-komitea totesi, että lainsäädäntömuutokset, infrastruktuurihankkeet ja tunkeutumiset saamelaisten maille ovat heikentäneet saamelaisten oikeuksia ylläpitää elämäntapaansa ja perinteisiä elinkeinojaan, kuten poronhoitoa ja kalastusta. Komitea totesi, että tämä liittyy siihen, että Suomen lainsäädäntö ei tällä hetkellä tunnusta velvoitetta käydä neuvotteluja saamelaisten vapaaseen ja tietoon pohjautuvan ennakkosuostumuksen saamiseksi asioista, jotka vaikuttavat saamelaisten maihin ja resursseihin.

Nyt ehdotetun 9 §:n mukaan viranomaiset ja muut julkisia hallintotehtäviä hoitavat neuvottelevat saamelaiskäräjien kanssa pyrkimyksenä saavuttaa yksimielisyys tai saada Saamelaiskäräjien suostumus ennen päätöksentekoa. Tällä viitataan kansainvälisessä oikeudessa kehittyneisiin vaatimuksiin neuvottelujen vilpittömyydestä ja oikea-aikaisuudesta sekä asian kannalta riittävästä, yhteisestä tietopohjasta (niin sanottu Free, Prior and Informed Consent, FPIC –periaate).

Vaatimus pyrkimisestä yksimielisyyteen edellyttää suoraa vuorovaikutusta saamelaiskäräjien ja viranomaisen välillä. Molempien osapuolten tulisi neuvotteluissa esittää perusteltu näkemyksensä neuvottelujen kohteena olevasta asiasta sekä esittää näkemyksensä vastapuolen kannasta, jotta kyse olisi varsinaisista neuvotteluista. Pelkkä lausunnon pyytäminen ei täytä neuvotteluvaatimusta. Neuvottelujen päätyttyä viranomainen tekee toimivaltansa nojalla päätöksen. Joistain päätöksistä on valitusoikeus.

Yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite aktivoituisi valmisteltaessa lainsäädäntöä,

hallinnollisia päätöksiä tai muita toimenpiteitä, joilla voi olla erityinen merkitys saamelaisille. Velvoite koskisi saamelaisten kotiseutualueella toteutettavia tai vaikutuksiltaan sinne ulottuvia toimia sekä muita erityisesti saamelaisten kieleen tai kulttuuriin taikka heidän asemaansa tai oikeuksiinsa alkuperäiskansana vaikuttavia toimenpiteitä.

Yhteistoiminta ja neuvotteluvelvollisuus laajenisi koskemaan valtion lisäksi alue- ja paikallisviranomaiset, kunnat ja julkisia hallintotehtäviä hoitavat yksityiset toimijat. Säädöksen tarkoituksena on mm. parantaa maankäytön kumulatiivisten vaikutusten arviointia. Tämä on usein jääneet huomioimatta myönnettäessä yksittäisiä lupia. Tämä on aiheuttanut vastustusta eri tahoilla, koska tämän on virheellisesti väitetty antavan Saamelaiskäräjille veto-oikeuden.

Esimerkiksi saamelaiskäräjälakityöryhmän jäsenen Juha Joonan eriävässä mielipiteessä annetaan veto-oikeudesta virheellinen tieto: *”Vaikka perusteluissa todetaankin nimenomaisesti, että kysymys ei ole veto-oikeudesta, käytännössä kysymys on kuitenkin hyvin lähellä veto-oikeutta, joka koskee paitsi maankäyttöä, myös muuta viranomaistoimintaa. Asiassa viitataan useaan otteeseen Free, Prior and Informed Consent–käsitteeseen, joka yhdistetään nimenomaan ennakkosuostumuksen antamiseen eli käytännössä veto-oikeuteen.”*

Tästä kuitenkaan ei ole kyse. Neuvottelut päättyvät joko yksimielisyyden saavuttamiseen, suostumukseen tai siihen, ettei yksimielisyyttä ole keskusteluja jatkamallakaan mahdollista saavuttaa tai suostumusta saada. Tärkeää on prosessin asiallinen läpikäyminen hyvissä ajoin ennen päätöksentekoa. Viimekädessä viranomainen tekee päätöksen virkavastuulla.

Ehdotettu neuvotteluvelvoitteen laajentaminen turvaa osaltaan perustuslain 124 §:n edellytystä siitä, että julkisen hallintotehtävän antaminen muulle kuin viranomaiselle ei saa vaarantaa perusoikeuksia. Tämän lisäksi laissa voi olla erityisiä kuulemisvelvoitteita esim. paliskuntien osalta. Lisäksi viranomaisten tulee jatkossakin yleisten kuulemiskäytäntöjen mukaisesti huomioida muitakin kuin saamelaisia toimijoita, kuten paikallisia kansalaisjärjestöjä.

Lopuksi

Nykyisen lain säädökset ja niiden soveltaminen rikkoo saamelaisten kollektiivisia alkuperäiskansaoikeuksia, mutta on monin tavoin myös huonontanut ilmapiiriä saamelaisten kotiseutualueella. Aggressiivinen keskustelu on vaikeuttanut saamelaisyhteisön arkipäivää ja sen jäsenten mahdollisuutta nauttia täysimääräisesti perus- ja ihmisoikeuksistaan. Tähän liittyen on toistuvia huomioita ja suosituksia mm. kansainvälisiltä YK:n ja EN:n sopimusvalvontaelimiltä.

Yleisesti saamelaisista, heidän kulttuuristaan tai alkuperäiskansan oikeuksista ei tiedetä riittävästi. Osittain tästä johtuen julkisuudessa liikkuu paljon väärää tietoa saamelaisista.

Tämän vuoksi onkin ensiarvoisen tärkeää pyrkiä viivytyksettä saattamaan Saamelaiskäräjälain uudistus loppuun tilanteessa, jossa yhteisymmärrys on saavutettu Saamelaiskäräjien kanssa (äänin 15-3) hallituksen esityksen ja siihen saamelaiskäräjien täysistunnon hyväksymän 10 §:n muutoksen osoittamalla tavalla. Ratkaisun tulee pohjautua perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen, perustuslakiin, kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja niiden kehittyneeseen ja vakiintuneeseen tulkintakäytäntöön alkuperäiskansaoikeudesta.

Lain uudistaminen ja sen asianmukainen soveltaminen koko hallinnon tasolla, saamelaiskulttuurin ja saamen kielten kunnioittaminen sekä historiallisten vääryyksien tunnustaminen ja sovittaminen ovat paremman tulevaisuuden avaimia. Tähän liittyy myös vireillä oleva totuus- ja sovintokomissiohanke. Hallitus on saamelaiskäräjien ohella sitoutunut prosessiin, mutta saamelaiskäräjälain uudistuksen epäonnistuessa on odotettavissa myös sovintoprosessin epäonnistuminen kasvaneen luottamuspulan vuoksi.

Suomi on pitkään ollut kansainvälisellä tasolla vahvasti alkuperäiskansaoikeuksien puolustaja. Tämä ei kuitenkaan ole aina toteutunut? kansallisella tasolla. Tällä uudistuksella on mahdollisuus ei vain edistää saamelaisten ihmisoikeuksien toteutumista vaan myös saattaa Suomen kotimainen, pohjoismainen ja kansainvälinen ihmisoikeusdiskurssi lähemmäksi toisiaan.

Kunnioittavasti,

Sirpa Rautio
Ihmisoikeuskeskuksen johtaja

Leena Leikas
asiantuntija

Liitteet

”Saamelaiskäräjälain uudistus – taustatietoa ja vastauksia keskeisiin kysymyksiin” (Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 3/2022)